

УДК 91: 615. 838. 7/ 9 (477.8)

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ В СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

У. Горбаль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Розробка методики суспільно-географічного дослідження рекреаційного потенціалу досить складна. Рекреаційний потенціал є системою природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або можуть використовувати) у рекреаційній діяльності, функціональною основою рекреації і в певному розумінні її складовою частиною.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, відпочинок, туризм, оздоровлення.

Розробка методики суспільно-географічного дослідження рекреаційного потенціалу досить складна. Науковці виділяють декілька підходів до вивчення рекреаційного потенціалу території. Зокрема Н.С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов рекомендують комплексну рекреаційну оцінку природних і культурно-історичних ресурсів. Оцінку природно-ресурсного потенціалу для рекреації розглядали М.Г. Ігнатенко, Н.Л. Крачило. Суспільно-географічні дослідження рекреаційної діяльності в Україні провадили такі вчені, як В.І. Азар, Л.О. Багрова, О.О. Бейдик, Ю.А. Веденін, І.П. Герасимов, Ф.Д. Заставний, І.В. Зорін, М.Г. Ігнатенко, Л.М. Корецький, В.С. Кравців, М.П. Крачило, В.Б. Кудрявцев, С.П. Кузик, Н.С. Мироненко, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Д. Пістун, В.С. Преображенський, В.П. Руденко, І.В. Смаль, Н.П. Стецько, І.Т. Твердохлебов, І.П. Чалая, О.І. Шаблій, О.А. Щербина та ін.

З огляду на специфіку рекреаційного потенціалу території більшість науковців, зокрема Н. П. Стецько, пропонує вивчати його в два етапи.

На першому етапі необхідно виділити рекреаційний потенціал території (РПТ) як єдине ціле і визначити його територіальні межі. В план такого дослідження вводять тільки ті компоненти природи і культурно-історичні об'єкти, які використовують або можуть використати в рекреаційних цілях. Виділення РПТ інколи ускладнене тим, що визначену територію використовують не тільки для рекреації, вона є складовою лісопромислових, агропромислових та інших комплексів. У таких випадках можна говорити про взаємне формування різних типів комплексів, які поєднані між собою певними зв'язками та пов'язані з іншими видами природно-ресурсного потенціалу. За критерій визначення територіальних меж РПТ багато вчених беруть інтенсивність рекреаційної діяльності території. Можливим на цьому етапі є визначення економіко-географічного РПТ, який охоплює займану площу; просторове розміщення; розміщення щодо великих міст і міських агломерацій, транспортних магістралей, туристичних маршрутів загальнодержавного та міжнародного значення.

На другому етапі аналізують компонентну структуру РПТ, зокрема природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів з погляду розвитку різних видів рекреації

та їхньої ролі в структурі господарства регіону. Перша ланка такого дослідження – вивчення концентрації певних видів рекреаційних ресурсів у районі, міру їхньої освоєності, доцільність подальшого освоєння і можливість розвивати нові види рекреації. Другою ланкою компонентного дослідження РПТ є аналіз ролі всіх рекреаційних ресурсів у формуванні певних галузей рекреації, а також виявлення перспективних рекреаційних ресурсів, їхнього впливу на створення нових видів рекреації. Необхідно також виділити головні рекреаційні галузі, які розвиваються на базі використання РПТ, і з'ясувати їхнє місце в галузевій структурі господарства регіону. Це дасть змогу визначити міру впливу тих чи інших видів рекреаційних ресурсів на формування компонентної структури РПТ, а також порівняти його з іншими видами потенціалів території. Третя ланка компонентного дослідження РПТ полягає в розробці шляхів подальшого розвитку тих видів рекреації, яким відповідають найсприятливіші рекреаційні ресурси і рекреаційне природокористування [2, с. 226].

Один з варіантів методики оцінки природного рекреаційно-ресурсного потенціалу навів О.О. Бейдик [1, с. 47–79]. Численні характеристики природно-ресурсного потенціалу тут зроблені в розрізі областей і АР Крим, їх можна безпосередньо використовувати в регіональних і локальних рекреаційно-географічних дослідженнях. Надалі наведено головні характеристики природно-антропогенних рекреаційних ресурсів країни та її регіонів.

У природному блоці О.О. Бейдик виділив такі складові ресурси: геологічні (спелеологічні), орографічні, кліматичні, гідрографічні, рослинні, тваринного світу. Вибір цієї групи відображає значимість цих ресурсів для організації рекреаційної діяльності. Бал оцінки спелеологічних ресурсів регіону визначено з урахуванням: 1) закарстованості; 2) довжини порожнин; 3) глибини порожнин. У разі оцінювання орографічних ресурсів до уваги брали якісні характеристики рельєфу, враховували найвідоміші гірські вершини в межах тієї чи іншої області (автономії). Кліматичні ресурси оцінено за показниками: 1) середня температура липня; 2) тривалість періоду з температурою понад +10°C; 3) річна кількість опадів. У разі оцінювання гідрографічних ресурсів враховували площі актуальних смуг і рекреаційних акваторій морів, актуальних смуг та акваторій річок, озер, водосховищ. Під час бального оцінювання рослинних ресурсів до уваги брали дві характеристики лісопокритої площі території (лісам як вагомійшому для організації рекреації та туризму типу рослинності віддавали перевагу порівняно з іншими типами – рослинністю степів, луків, боліт): 1) площу лісів; 2) залісненість території. Бальну оцінку мисливсько-промислових тварин (тваринних ресурсів) виконували за такими складовими: 1) щільності заселення лисиці звичайної; 2) поширення та щільності заселення куниці лісової та куниці кам'яної; 3) щільності заселення зайця-русака; 4) щільності заселення кабана; 5) щільності заселення оленя благородного; 6) щільності заселення козулі європейської; 7) щільності заселення лося європейського.

Інтегровальний бал природного блоку визначили як суму складових балів покомпонентної оцінки.

За основу бальної оцінки природно-антропогенних рекреаційних ресурсів (геосистем, у складі яких є природні й антропогенні об'єкти, які використовують у туристично-рекреаційному господарстві, – природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, зоологічні, дендрологічні, регіональні ландшафтні парки) було взято площу природоохоронних територій

регіонів України. Рекреаційній оцінці підлягають території, які за властивостями природного середовища, призначенням і станом ландшафтів можна розглядати як потенційні ресурси рекреації та лікування (оздоровлення). Рекреаційна придатність природно-антропогенних ландшафтів виявляється стосовно окремих видів рекреації. Характер поєднання ресурсів і параметри компонентів природного середовища визначають можливу спеціалізацію або профіль рекреаційного використання території.

Природний потенціал рекреації органічно доповнюється багатим арсеналом пам'яток історії, культури, архітектури. Історико-культурні туристичні ресурси (ІКТР) – це пам'ятки історії і культури, що створені людиною, мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності. До ІКТР належить пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки і пам'ятки народної творчості [3, с. 59]. С.П. Кузик запропонував бальну систему оцінок ІКТР. У цій методиці подано 13 підгруп, які отримані в результаті структуризації п'яти підвидів ІКТР. Кожна із підгруп характеризується логічним набором показників, які оцінюються за п'ятибальною шкалою [3, с. 61–77].

До суспільно-історичних рекреаційних ресурсів належать архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві ресурси, яким притаманна своя специфіка, ексклюзивний пізнавальний потенціал, методика дослідження. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси є однією з головних складових туристичного іміджу території, важливим компонентом змісту туристичних карт. З аналізу опублікованих картографічних творів і спроби окреслити властивості об'єкта, які визначають його рекреаційну цінність, випливає, що пам'ятки історії та культури повинні мати на карті такі ознаки: матеріальність (чи втілена пам'ятка в матеріальний об'єкт); ступінь збереженості; форму, призначення і використання; хронологію; значення (цінність). Крім того, окремі види пам'яток можуть мати інші ознаки: зв'язок з історичними подіями та життям окремих видатних осіб; тип історичної події (для пам'ятників і пам'ятних місць); рід діяльності особи; архітектурний стиль тощо.

Розгорнута й деталізована методика дослідження архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів розроблена О.О. Бейдиком [1, с. 89–115]. Основа бальної оцінки архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів – кількість найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд. Зрозуміло, що вона є однією з перших спроб методологічного осмислення феномена пам'яток архітектури у вітчизняній географії [4].

У разі бальної оцінки інфраструктурних рекреаційно-туристичних ресурсів України розглядають такі показники: 1) кількість закладів оздоровлення та відпочинку; 2) кількість туристичних готелів. Бал оцінки інфраструктурного блоку адміністративної одиниці визначають за загальною кількістю готелів, закладів оздоровлення та відпочинку.

Біосоціальні рекреаційні ресурси об'єднують культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом або епізодом тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, поховання). Подієві рекреаційні ресурси охоплюють найсуттєвіші прояви соціального та природного руху, знакові події в історії певної території (політичні, військові, культурні, економічні, екологічні). Цей різновид рекреаційно-туристичних ресурсів уведений у вітчизняну рекреаційну географію О.О. Бейдиком, який запропонував і відповідну методику їхнього дослідження [1, с. 115–120]. За основу бальної оцінки біосоціальних та подієвих рек-

реакційних ресурсів узятю кількість найвизначніших біосоціальних і подієвих ресурсів.

Отже, рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності [5]. Він є функціональною основою рекреації і, в певному розумінні, її складовою частиною. Оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу регіону.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ, 2001. – 397 с.
2. Історія Української географії і картографії. Матеріали наук. конф. – Тернопіль, 1995. – 275 с.
3. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. – Львів: НАН України. – ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.
4. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навч. посібн. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
5. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. – Львів: ВЦ Львів. ун-ту ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

RECROEATIONAL POTENTIAL AS OBJECT OF SCIENTIFIC ANALYSIS IN HUMAN GEOGRAPHY

U. Horbal

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Elaboration of methods of social geographical research of recreational potential is very complicated. Recreational potential is a system of natural, historical and cultural objects and theirs peculiarities which are (or can be used) in recreational activity, functional basis of recreation and a part of it in some meaning.

Key words: recreational potential, recreate activity, recreational resources, recreation, tourism, health recovery.

Стаття надійшла до редколегії 07.09.2006

Прийнята до друку 27.09.2006